

Лекція 1

ФІЛОСОФСЬКА ПРОПЕДЕВТИКА

ПЛАН

Світогляд, його структура, функції, історичні типи	1
Специфіка філософського знання: істотні ознаки та класифікація дисциплін.	3
Східна та Західна традиція філософування: умови виникнення та особливості існування...8	
Основні етапи розвитку філософського знання. Методологія історико-філософського пізнання	9

Світогляд, його структура, функції, історичні типи

Вивчення філософії як особливої галузі людського знання та інтелектуальної діяльності ми починаємо з поняття «світогляд».

В суспільній історії виникають особливі напрями духовного життя, спрямовані на вироблення засад людського життєвого самоутвердження. Ці напрями формують те, що за усталеною термінологією (з подачі німецького філософа І. Канта) називається **світоглядом**. Саме світогляд, як свідчить про це вже саме слово, включає у себе не той світ, про який ведуть розмову астрономи та фізики, а той, в якому живе людина і який ми можемо назвати світом людини (або людським універсумом).

У загальному плані появу світогляду можна пояснити так: людина, усвідомлюючи дійсність, рано чи пізно починає усвідомлювати і свою унікальність, свою відмінність від усього іншого в світі. В результаті у неї формуються певні уявлення як про основні засади та особливості світу, так і про свої власні риси та особливості. Тож, світогляд постає формою загального людського самовизначення в світі.

Світогляд – це сукупність узагальнених уявлень людини про себе, світ, свої взаємини зі світом, про своє місце в світі та своє життєве призначення.

Звідси випливає те, що світогляд ніби **синтезує** цілу низку інтелектуальних утворень, таких як знання, бажання, інтуїція, віра, надія, життєві мотиви, мета тощо. **Складовими світогляду** постають: **погляди, переконання, принципи, ідеали, цінності, вірування, життєві норми та стереотипи.**

Світогляд – не просто знання, а деяке **інтегративне** духовне утворення:

– це сукупність уявлень та знань про світ у цілому, про місце у ньому людини (**пізнавальний елемент**);

– це не лише знання, але й ставлення людини до світу, до інших і до самого себе (**ціннісний компонент**);

– спрямований на реалізацію власно позиції у житті. Він складається з програм поведінки, проектів життя, настанов діяльності (**мотиваційно-діяльний**).

За своїми функціями світогляд постає такою формою духовного освоєння світу, яка покликана:

– розтлумачити людині світ, описати його доступною, зрозумілою мовою (**функція тлумачення, розуміння світу**);

– щоб орієнтуватися у світі, потрібно ще й оцінити світ: відповісти на запитання, яким він є для людини (**оцінювальна/аксіологічна функція**);

– дати певні практичні настанови щодо світу і буття людини в ньому, дати відповіді

на питання як жити людині в світі (*праксеологічна функція*).

Світогляд у цілому постає **загальнолюдським** явищем, тобто він є притаманним кожній людині в її нормальному стані, зумовлює його надзвичайно велику різноманітність, адже люди дуже по-різному уявляли та уявляють собі і світ, і себе самих, що зумовлює типологізацію світогляду.

Типологія світогляду – це не просте перерахування його можливих видів, а, *перш за все, виділення типових ознак, за якими та на основі яких пізніше здійснюється класифікація основних видів світогляду*. Тобто, типологія постає у порівнянні з простим переліком більш містким та логічно виправданим способом ознайомлення зі світоглядом з метою його подальшого докладнішого вивчення.

Світогляд прийнято класифікувати на основі різних спільних ознак.

- **Як світорозуміння** світогляд може бути раціоналістичним та ірраціоналістичним.
- **З аксіологічної точки зору** світогляди поділяють на оптимістичні й песимістичні, гуманні та антигуманні.
- **За носієм** – індивідуальний, колективний, груповий, національний тощо.
- **За історичними епохами** – архаїчний, античний, середньовічний, ренесансний, світогляд ХХ ст.
- **За рівнем світобачення та усвідомлення** бувають усвідомлений, неусвідомлений, буденний, сформований на засадах наукових знань, філософський тощо.
- **За будовою** розрізняють світогляд цілісний, фрагментарний, внутрішньо злагоджений, суперечливий.
- **За ступенем адекватності сприйняття дійсності** – реалістичний, фантастичний, викривлений, адекватний дійсності.
- **За ставленням до визнання існування вищих сутностей** – релігійний, скептичний, агностичний, атеїстичний.
- **Історично склалися 3 типи світогляду:** міфологічний, релігійний та філософський (міфологія, релігія, філософія).

Перший тип – міфологічний світогляд – формується на ранніх етапах розвитку суспільства, є першою спробою людини пояснити походження та устрій світу, появу на землі людей та тварин, причини стихійних явищ природи, визначити своє місце в світі.

Міфологія (від грецьких слів: перекази, оповіді, слово, учення) – розповіді або переповідання про богів, першопредків, початкові події світу тощо. Це фантастичне відображення дійсності у вигляді чуттєво-наочних уявлень. На перший погляд здається, що міфи – це казки, щось вигадане, фантастичне. Проте для давньої, архаїчної людини міф був єдиною та всеохоплюючою формою світосприйняття. Основні риси:

- найпершою особливістю міфологічної свідомості був її **синкретизм** – «злиття всього з усім». В міфі неможливо відокремити натуральне від символічного, реальне від фантастичного, наявне від бажаного, духовне від природного, людське від нелюдського, зло від добра тощо;
- **колективний (родовий) характер** – суб'єктом-носієм міфу є рід з якого ще не виокремилась особа;
- **образне сприйняття світу** – спосіб розуміння того часу заснований не на законах логічного мислення, а на законах уяви, фантазій;
- **антропосоціоморфізм** – уявлення про світ у ті часи формуються за аналогією з людським існуванням, на світ переносяться властивості людини і родового суспільства;
- **одухотворення і персоніфікація всього суцього** – людина сприймала природне життя як існування живого організму, населеного демонами, духами, богами.

Міфологія мала велике значення на духовне життя людства. Так, з міфу виділилися такі сфери духовної діяльності, як мистецтво, релігія, фольклор, філософія, етичні норми та правила, правові уявлення та раціональні знання (пранаука).

Релігійний світогляд виникає у період розпаду общинно-родового суспільства, як засіб соціального контролю за поведінкою особи після того, як вона виокремилася з роду. Він проходить свої ступені зрілості, зв'язані з переходом від язичництва, релігійно-міфологічних уявлень та етнічних (національних) релігій до формування релігій світових.

Релігійний світогляд, так само як і міфологія, є фантастичним відображенням дійсності. Але відрізняється від міфології вірою в існування надприродних сил та їх вирішальну роль у світобудові та житті людей. (Міфічного образ є достовірним та не потребує віри).

Так, релігійна свідомість подвоює світ на поцейбічний, «земний», що сприймається органами відчуттів і потойбічний, «небесний» надприродний, надчуттєвий. (У міфі людина не виокремлює себе з природи, боги мешкають у «земному» світі, спілкуються з людьми).

Отже, релігійний світогляд, який є фантастичним відображенням дійсності, базується на вірі у надприродні, неземні сили, узагальнює багатовіковий досвід людства, а також включає загальнолюдські норми та принципи, ідеї добра та справедливості, що мають свій вплив на мораль сучасного суспільства.

Суттєво новим типом постає **філософський світогляд**. Філософія виникла водночас із релігією. Носієм філософського світогляду також є особа. Від попередніх типів світогляду він успадкував їх світоглядний характер, всю сукупність питань про походження світу, його будову, місце людини в світі тощо. Принципова відмінність філософського світогляду від попередніх типів полягає в тому, що він заснований на розумі, тоді як релігія на вірі, міфологія – на страхові. По-друге, релігія та міфологія оперують чуттєвими образами, філософія, за допомогою спеціальних засобів раціонального осягнення світу, – системи понять та категорій, методів логічної аргументації та доведення. І нарешті, філософія цілком позбавлена функції та засобів соціального контролю. (Міфологію та релігію індивід приймає в готовому вигляді, часто несвідомо і примусово, особиста творчість при цьому відсутня). Філософія є справою особи, вона ґрунтується на засадах свободи.

Розглянуті характеристики та різновиди світогляду дозволяють помітити, що **філософія постає певним видом світогляду**. У наведених вище класифікаціях філософія фігурує як світогляд певного рівня, а це значить, що, хоча всі люди мають світогляд, проте далеко не кожна людина прилучена до філософії і, відповідно, не кожна людина виходить на її рівень у своїх світоглядних орієнтуваннях.

Рівень, на якому розгортається філософське осмислення світу і людини, називається теоретичним. Звідси випливає, **що у найпершому визначенні філософія постає як теоретична форма світогляду**. Філософствувати – це не просто думати про світоглядні проблеми, а усвідомлювати їх необхідність, їх зв'язки, їх сторони, характеристики та складові, виражені через певну термінологію. По-друге, філософії притаманне **дискурсивне мислення, таке мислення, яке рухається послідовно, впорядковано, через чітко фіксовані пункти власного руху до певних результатів**.

Світогляд у цілому постає духовним ґрунтом для виникнення та розвитку філософії, і філософія не вигадує свої проблеми, вона бере їх із життя, із живого функціонування світоглядних уявлень людини, проте підносить їх на вищий рівень осмислення, вираження та розв'язання.

Специфіка філософського знання: істотні ознаки та класифікація дисциплін.

Термін «**філософія**» має давньогрецьке походження, бо саме у Стародавній Греції філософія вперше відокремилась від інших сфер інтелектуальної діяльності та набула автономного характеру розвитку. Перша частина цього терміна походить від слова «**філео**» – схильність, любов, бажання, відданість та слова «**софія**» – мудрість, і означає любов до глибоких теоретичних міркувань, а дослівно – «**любов до мудрості**».

Вперше термін з'являється у вжитку відомого давньогрецького вченого, філософа **Піфагора** (біля 570-497 рр. до н.е.). В якості назви як специфічної галузі знань його вперше вжив славетний давньогрецький філософ **Платон** (427-347 рр. до н.е.). Філософія як універсальний спосіб самоусвідомлення людини самої себе, сутності світу і свого призначення в ньому започатковується у **VII-VI ст. до н.е.** у Стародавніх Індії та Китаї, досягнувши класичної форми у Ст.Греції.

Умови появи і розвитку філософії

- Ф. викликають до життя *особливі умови* устрою суспільного буття. Першою є поділ суспільної праці на фізичну і розумову.
- Ф. передбачає *певні спонуки*. Так, Платон і Арістотель вбачали *початок* філософування у *подиві*. До спонук, що примушують людей займатися філософією, відносять також *сумнів* – у джерелах нашого пізнання, у традиційних цінностях і соціальних нормах. Також усвідомлення *смертності* людини примушує її розмірковувати про себе саму і *кінцевий смисл життя*. Ще одна причина – *свобода самовизначення*, необхідність обмежувати природні інстинкти людини і прагнути чогось більшого, аніж це можливо досягти.
- Ф. виникає тільки в такому суспільстві, де є вільна особа, толерантність до інакомислення, де має місце піднесення авторитету розуму (Ст.Греція та епоха Нового часу).
- Соціально-політичні умови не тільки можуть сприяти чи гальмувати розвиток філософії, вони часто визначали й коло проблем, над розв'язанням яких працювали філософи, тобто визначали зміст філософії на конкретному етапі її буття (давні індійські філософи – морально-етичні проблеми, китайські – соціально-етичні, греки – натурфілософія, онтологія, гносеологія).
- Виникненню філософії сприяє і певний ступінь розвитку культури, інтелектуальних здобутків (міфологія та релігія – серцевина культури, передували і впливали на формування філософії).
- Великий вплив на європейську філософію мали винайдення письма і друкування книг, зародки наукового знання.
- Ф. потребує й певного рівня духовної культури взагалі (це моральні сентенції, розвинута система загальних понять у мові, певний рівень усвідомлення світоглядних опозицій).

Тож філософія передбачає вельми широкі засади. Вона здатна з'явитися тільки на достатньо розвинутому культурно-духовному підґрунті.

Особливості філософських знань

Філософія – це найглибше і найширше знання. Якщо та чи інша навчальна дисципліна об'єктом пізнання має чітко розмежовану ділянку дійсності, то філософія прагне осягнути світ в цілому, не як просту сукупність нагромаджених предметів і явищ, а як загальне, що виявляється через частини. Тобто *першою особливістю філософських знань*, що відрізняє їх від знань спеціалізованих наук, є їх загальність, універсальність й тотальність (сукупність).

Другою їхньою ознакою є те, що філософське знання не лише виявляють загальне, що об'єднує предмети і явища, а й осягає їх сутність. Різниця від знань конкретних наук не тільки в обсязі, а й мірою глибини, заглибленістю у їхню сутність.

Таким чином, завдяки своїй загальності, універсальності, проникненню в сутність предметів і явищ, філ.знання дають нам картину світу, тобто цілісну систему знань про нього, і тому характеризуються світоглядністю. Філософія як світоглядно-теоретичне

знання, спрямоване на осмислення універсальності, сутності світу та місце в ньому людини.

Філософія постійно перебуває в пошуках істини, спрямована на пізнання невідомого. Вона пронизана пафосом пізнання, світ як невідоме, як проблема і постав лише перед філософією. Тож *однією з особливостей філ.знання* є його націленість на подолання світоглядних проблем, усвідомлення незавершеності процесу пізнання.

Пізнавальний пафос споріднює філософію і науку.

- 1) Мають один і той же об'єкт пізнання – навколишній світ;
- 2) Мають одну кінцеву мету – осягнення істини;
- 3) Засновані на розумі, передбачають аргументи і сумніви, є теоретичним, загальним знанням, оскільки побудовані на узагальненнях і правилах логіки;
- 4) Деякий час існували як єдина система знань (натурфілософія)

Але *філософія* має справу з найбільш загальними поняттями, які не можна звести до емпіричного досвіду (фактів), зв'язати математичною формулою. *Наука* оперує з конкретними поняттями, зведеними до фактів, математичними формулами.

Логіка є основою *філософських знань*, а математика – основа *наук*.

Філософське знання просякнуте суб'єктивністю, має національний вияв, а *наукове знання* – об'єктивний характер, воно мало залежить від переконань й ідеалів ученого.

Твердження *науки* можуть бути спростовані, а в *філософії* поява нової ідеї не викликає визнання хибності попередніх. Діє механізм самоспростування.

Форми буття філософських знань

Філософські знання мають певні рівні організації, форми вияву. Із огляду на закономірності формоутворення в межах філософії можна виділити:

1) *філософську ідею* – поєднання спільним змістом декількох понять («Усе суще в бутті», «Людина – істота, що знаходиться у стані постійного новонародження» тощо). Бувають різної складності й смислового обсягу, та кожна вимагає свого обґрунтування, пояснення, тобто подальшого розгортання, що веде до

2) *філософське вчення* – послідовний розвиток однієї або декількох філ.ідей (вчення Демокріта, вчення Канта, вчення Гегеля тощо).

3) те чи інше філ.вчення знаходить своїх послідовників, однодумців, даючи життя – *філософській школі* як формі буття філ.знань, де ідейна єдність забезпечується спільністю ідейного джерела, наступністю в порушенні і розробці філ.проблем, загальним баченням способів їх розв'язання (школи піфагорійців, Сократа тощо).

4) *філософська течія*, в межах якої стверджується спільність деяких основоположних комплексів ідей і способів їх розв'язання у філ.знанні (неотомізм, позитивізм, екзистенціалізм тощо).

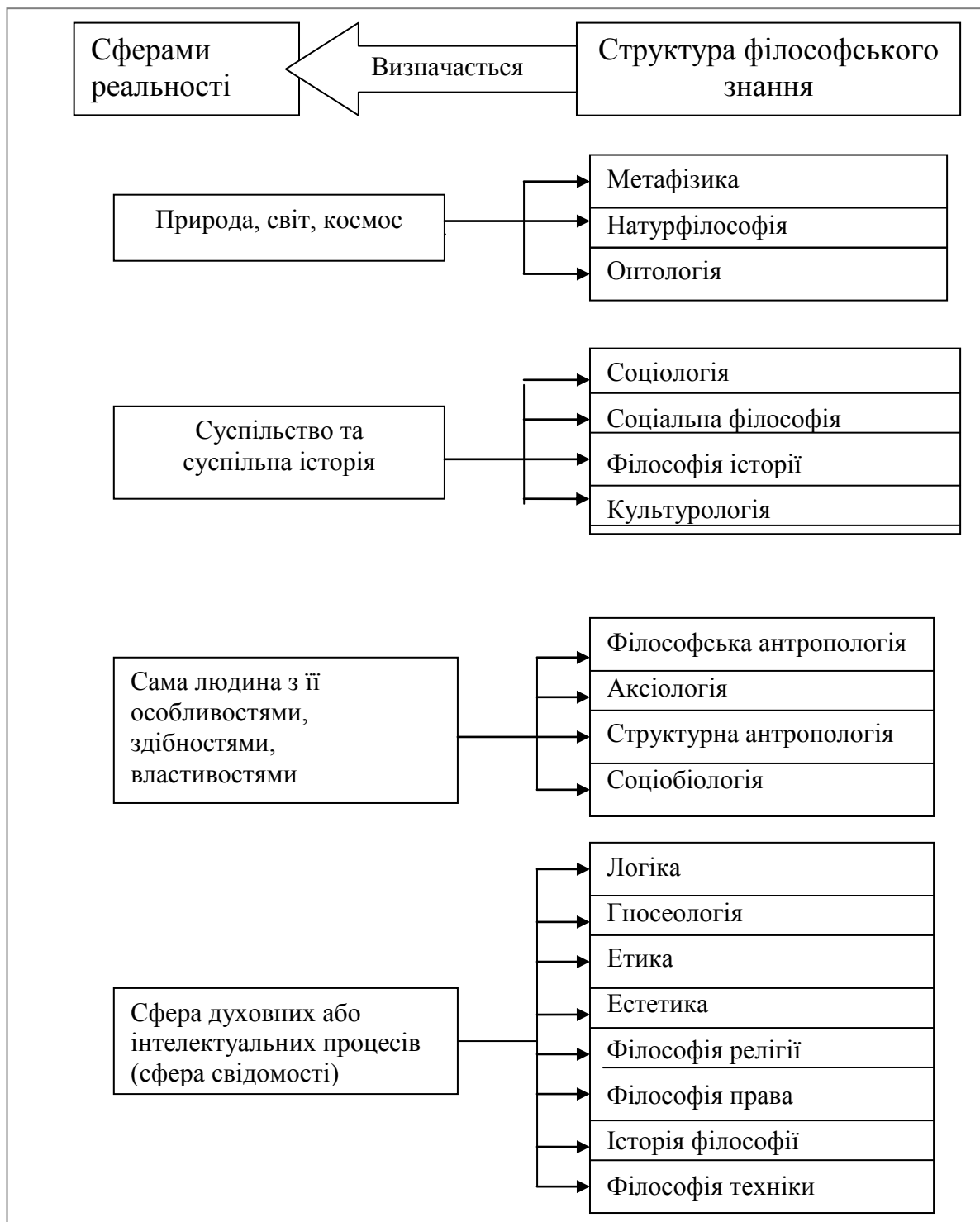
5) *філософський напрям* – певна смислова єдність у філософії, що забезпечується спільністю деяких основоположних принципів світорозуміння (матеріалізм-ідеалізм, емпіризм-раціоналізм тощо).

Питання, що вивчає філософія, є одним із найважчих. Проблемне поле постійно зазнавало змін й уточнень. Але протягом свого історичного розвитку філософія в першу чергу апелювала до людини та її багатоманітних стосунків зі світом. Саме тому ***співвідношення «людина-світ» є головним предметом філософії.***

Виокремимо основні філософські проблеми:

- Що таке світ? Чи існує першопричина сущого? Що таке субстанція й які її суттєві ознаки? Що є рух, простір, час та як вони співвідносяться між собою?
- Що таке людина та в чому її сутність? Яке місце вона займає у світі і яка її природа?
- Як відбувається процес відображення світу у свідомості людини? Чи людське пізнання безмежне у своїх можливостях чи воно має певні межі?

Ці та багато інших філософських питань і проблем знаходять своє розв'язання і розгляд у ***системі структурних підрозділів філософії.***

Метафізика – вчення про першопричини і початки суцього як такого.

Онтологія – вчення про буття світу, що обґрунтовує відповідну категоріальну картину світу.

Натурфілософія, або філософія природи, постає різновидом онтології, оскільки зосереджує увагу переважно на тому, що таке природне буття та природа в цілому, як вибудовується ієрархія проявів природи, існують чи не існують всезагальні закономірності та якості природи.

Соціологія як окремий напрямок дослідження суспільства і людини виникла у XIX ст. В своєму реальному розвитку соціологія більше тяжіла до того, щоб бути наукою про факти соціального життя, тому вона перетворилася на емпіричну соціологію та соціологію окремих сторін суспільства, наприклад соціологію сім'ї.

Філософські ж осмислення природи суспільного життя, зв'язків суспільства та природи, суспільства та людської індивідуальності поступово визначилися як **соціальна філософія**, хоча і до сьогодні вони можуть називатися просто соціологією.

Філософія історії вивчає питання, пов'язані із сенсом і метою суспільної історії, її рушійними силами тощо.

Культурологія виходить із тези про те, що специфічних якостей та ознак як людині, так і суспільному життю надає культуротворення, тому вивчення культури постає відмичкою до їх розуміння.

Філософська антропологія ставить собі завданням вивчати людину у всіх її можливих виявленнях та характеристиках. Тут, зокрема, ставиться питання про визначення сутності людини та про відмінність останньої від природи людини, про її спосіб буття тощо.

Структурна антропологія вважає, що існує певний, цілком конкретний та сталий набір інтелектуальних та реальних можливостей людини, який слід виокремити із історії, культури, способів людського життя; означений набір відкриває можливості для виправданого та надійного вивчення і розуміння людини.

Аксіологія обґрунтовує шляхи реалізації життєвих сенсів людини та ключових її цінностей.

Соціобіологія досліджує те, як змінюється людина під впливом соціальних факторів та на протязі історії.

Логіка досліджує форми, закони та норми правильного мислення.

Гносеологія – це, у дослівному перекладі, теорія пізнання; вона вивчає питання про природу, чинники та результати людської пізнавальної діяльності, умови продукування та ознаки достовірних знань, про умови та можливості їх практичного використання. Сьогодні ширше використовується термін «епістемологія» (теорія знання) – вчення про наукове пізнання.

Етика це є вчення про норми та засади людських взаємин.

Естетика досліджує природу людського захоплення красою дійсності, шукає корені та причини людського потягу до прекрасного, гармонії, співмірності форм суцього.

Філософія релігії, як свідчить назва, опікується питаннями природи та сутності релігії, досліджує причини історичного походження релігії, її конфесійного багатоманіття тощо.

Філософія права намагається з'ясувати корені правових норм, людську потребу у правотворенні.

Історія філософії збирає історичні досягнення філософії, вписуючи їх у сьогодення.

Окреме становище займає **діалектика** – вчення про розвиток усього суцього, в т.ч. людини і процесу її пізнання.

Отже, філософія на сьогодні є розвиненою та розгалуженою сферою знання, щоб виконати завдання людського світоорієнтування, вона повинна включати у свій зміст цілий комплекс наук про основні, найважливіші сфери людського життя.

Філософія як сфера духовної культури виконує певні функції

- **світоглядна** (філософія допомагає людині знайти й обґрунтувати свої життєві орієнтири, з'ясувати зміст і значення життєвих пріоритетів та цінностей);
- **пізнавальна** (завдяки дослідженню загальних проблем пізнання філософія озброює людину орієнтирами в пізнавальній діяльності, критеріями та ознаками правильного руху на шляху до надійних, достовірних знань);
- **методологічна** (філософія розробляє всезагальні, пояснює часткові та загальнонаукові методи пізнання: метафізичний, діалектичний);
- **інтегруюча** (філософія, спираючись на спеціальні науки, узагальнює їх висновки, об'єднує їх на основі своїх функцій, категоріального апарату та методів пізнання);

- **аксіологічна** (виявляється у її орієнтації на певні цінності, стверджуючи цінності та ідеали);
- **критична** (проявляється в опозиції філософії до емпіричної дійсності, до світу повсякденної реальності, руйнуванні звичних стереотипів та забобонів, пошуку шляхів до більш вдосконаленого, людського світу);
- **логічна** (філософія сприяє формуванню культури людського мислення, виробленню критичної неупередженої позиції у міжіндивідуальних та соціально-культурних діалогах);
- **соціально-адаптивна** (філософія допомагає зорієнтуватися у складних, строкатих, розмаїтих проявах суспільного життя і виробити власну соціальну позицію);
- **виховна** (філософія прищеплює інтерес і смак до самовиховання, сприяє посиленню потягу людини до самовдосконалення, творчого підходу до життя, пошуку життєвих сенсів).

Усі названі функції мають як індивідуально-особистісне, так і суспільне значення.

Східна та Західна традиція філософування: умови виникнення та особливості існування.

Проблема «Схід-Захід», на думку багатьох дослідників культури, є однією з наскрізних для людства. Суть проблеми полягає у тому, що людство, будучи єдиним анатомічно та фізіологічно, постає різке відмінним і несхожим у своїх східних і західних соціокультурних проявах. Уже давньогрецькі історики зафіксували її у своїх творах, привертаючи увагу до суттєвих відмінностей між Сходом і Заходом у способах життя, характері політичного правління, у способі світорозуміння, в моралі і в глибинній мотивації вчинків.

Відмінності західного і східного буття є відмінностями різних ментальностей. **Західний спосіб буття** закорінений в античній і християнській культурах. У строгому сенсі Захід – це Західна Європа в її історичних межах, розділена на романський і германський світи. Для **східного способу буття** визначальними є буддійська культура у її взаємодії із конфуціанством і даосизмом (Китай), різноманітними течіями індуїзму (Індія), а також із різноманітними національними міфологіями. Чи входить до поняття Сходу мусульманська культура? Так, якщо Схід тлумачиться широко й ототожнюється з Азією. Однак при цьому варто пам'ятати, що мусульманська культура сформувалася на межі Заходу і Сходу і несе в собі риси як першого, так і другого.

Особливості західної та східної філософій. Так, **східна філософія** орієнтується на вихідні канонічні джерела, що регламентують функціонування всіх сфер суспільного життя (Коран, Веди, китайське П'ятикнижжя), цінує найбільше те, що освячене віками, намагається підпорядкувати індивідуальне цілому або навіть розчинити індивідуальне в світовому цілому. В Китаї та Індії в силу різних обставин особа не посідала того місця в суспільстві, як у Греції чи Римі. Тому в китайській та індійській філософії панують не особи (погляди окремих мислителів), а школи. Стиль східної філософії ближчий до художньо-образного, ніж до наукового, а сама філософія максимально наближена до морального повчання та навіть техніки людського удосконалення у певному способі життя. Тому домінувала етична (Індія) і соціально-етична (Китай) проблематика. Це **інтравертна модель філософування**, яка спрямована на оволодіння внутрішнім світом.

Західна філософія, навпаки, тяжіє до раціонально-логічних та аналітичних досліджень, теоретичних систематизацій, має абстрактно-понятійний характер і виходить із певної автономності основних сфер як індивідуального, так і суспільного життя. У зв'язку з цим західна філософія має переважно індивідуальне спрямування і постає саме індивідуально-особистісним засобом життєвого самоутвердження. Західна філософія

сприяла виникненню сучасної науки. Це *екстравертна модель філософування*, яка націлена на оволодіння зовнішнім світом.

Основні етапи розвитку філософського знання. Методологія історико-філософського пізнання

Історія філософії – галузь філософського знання, предметом якої є закономірності та особливості філософського пізнання на різних етапах історичного розвитку. *Філософія історії* – сфера філософського знання про загальність і сутність історичного процесу, іманентну логіку розвитку суспільства.

Філософія історична як і все в людському світі. Вона пройшла складний і тривалий шлях свого становлення і розвитку. Вся історія філософської думки – це процес усвідомлення людиною сутності світу свого буття і власної сутності. На різних етапах світової історії рішення питань про сутність світу і людини, про їх взаємовідносини наповнюється конкретним змістом. Водночас загальною особливістю цієї проблеми було прагнення вияснити, який є світ за своєю природою, яке місце в ньому займає людина, яка її роль у цьому світі. До того ж слід пам'ятати, що філософія є не просто елементом культури, однозначно укоріненим у певну епоху, а й те, що їй притаманна налаштованість на пізнання, науковість, що вона має й свою внутрішню логіку розвитку. Це й дає змогу розглядати історію філософії не як співіснування певних філософських систем, а як *єдиний історичний процес розвитку філософії*, де кожна наступна в часі філософська система будується на основі попередньої, заперечує або розвиває її.

Світовий філософський процес характеризується такими основними етапами свого розвитку:

- *Стародавня філософія* (з 7 ст. до н.е. – 9 ст. н.е.), яку найбільш повно репрезентують:

1) *давньоіндійська філософія.*

Аналіз перших, власне філософських, систем *даршан* (найбільш поширений термін староіндійської філософії, адекватний старогрецькому терміну „філософія”) можна подати через такі школи, як веданта, міманса, вайшешика, санкх'я. Ці школи відрізняються своїм ставленням до *Вед* (стародавні пам'ятки індійської літератури, написані віршами і прозою). Ті школи, які визнають безумовний авторитет Вед, називаються *класичні (ортодоксальні)*. Це веданта, міманса, вайшешика, санкх'я, ньая, йога. *Некласичні (неортодоксальні)*, хоч і запозичують з Вед деякі ідеї, не визнають їх святості. До них належать: буддизм, джайнізм, чарвака-локаята

2) *давньокитайська.*

Основні школи даосизм, конфуціанство, моїзм, легізм, тощо.

3) *антична.*

Сукупність філософських вчень, що розвивалися в старогрецькому і староримському суспільствах (Піфагор, Сократ, Платон, Аристотель та ін.).

- *Середньовічна філософія* (I-XV ст. н.е.), на теренах якої працювали такі видатні мислителі як А. Блаженний, Т. Аквінський, Абу Алі Ібн-Сіна тощо.
- *Доба Відродження* (Данте, М.Кузанський, М.Копернік, Дж. Бруно);
- *Нова (modern) філософія* (XV ст. – перша пол. XIX ст.), в якій виокремлюють:
  - 1) Новоевропейську філософію XVI-XVII (Ф.Бекон, Т.Гоббс, Д.Локк, Р.Декарт, Б.Спіноза, Г.Лейбніц);
  - 2) Філософію *Просвітництва* XVIIIст. (Вольтер, Руссо);
  - 3) *Німецьку класичну філософію* (І.Кант, І.Фіхте, Г.Гегель).

- **Сучасна філософія** (друга пол. XIX-XX ст.) яку репрезентують такі філософські течії:

- 1) **позитивізм** (неопозитивізм, постпозитивізм – О.Конт, Г.Спенсер, Е.Мах, Р.Авенаріус, К.Поппер);
- 2) **екзистенціалізм** (М.Гайдеггер, К.Ясперс, Ж.-П.Сартр, Г.Марсель, А.Камю);
- 3) **філософія життя** (З.Фрейд, Ф.Ніцше, А.Бергсон);
- 4) **філософія науки** (Г.Кун, І.Лакатос, П.Фейєрабенд);
- 5) **філософська антропологія** (М.Шелер, Г.Плеснер, А.Гелен);
- 6) **феноменологія** (Е.Гуссерль, Ф.Брентано, П.Рікер);
- 7) **герменевтика** (Ф.Шлегель, Ф.Шлейєрмахер, В.Дільтей);
- 8) **структуралізм** (К.Леві-Строс, М.-П.Фуко);
- 9) **прагматизм** (У.Пірс, У.Джемс, Дж.Дьюї).

Методи історико-філософського аналізу

Філософські ідеї мислителів минулого найчастіше людина осягає завдяки читанню книг, через виклад їх ідей іншими мислителями. У цьому процесі відбувається *логічний аналіз* ідей мислителя, безпосереднє вникнення в їх зміст (*метод логічного аналізу*).

Ідеї мислителя, крім змістовно-логічної, можуть мати й інші інтерпретації. Вони є складниками певної культури, і, щоб зрозуміти, наприклад, ідеї філософії Арістотеля, недостатньо читати лише його твори. Потрібно знати особливості давньогрецької культури і в контексті цих особливостей «читати» Арістотеля. Методом такої інтерпретації є *герменевтика* – філософський метод тлумачення та розуміння феноменів культури, зокрема текстів, що враховує їх залежності від контексту культури, в якому вони існували, і від культури суб'єкта, який здійснює їх інтерпретацію.

Окрім цих специфічних методів використовуються і філософські методи: *діалектичний* (згідно з яким будь-яке явище перебуває в зміні, розвитку, в основі якого взаємодія (боротьба) протилежностей), *феноменологічний* (головним своїм завданням вбачає формування понять, якими оперує філософія); *трансцендентальний* (суть якого полягає в тому, що визначення суцього дається через розкриття суб'єктивних умов (засад) його конституювання (формування)).